

Боровик Юлія Валеріївна

студент

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ДМИТРО АНТОНОВИЧ І МУЗЕЙ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ У ПРАЗІ

***Анотація.** У статті висвітлено діяльність Дмитра Антоновича зі створення та розвитку Музею визвольної боротьби України у Празі. Увагу акцентовано на титанічній праці Дмитра Антоновича зі збереження важливих документів для нащадків у незалежній та суверенній Україні.*

***Ключові слова:** Дмитро Антонович, Музей визвольної боротьби України, Прага, діаспора, історична пам'ять.*

Актуальність проблеми. Дмитро Антонович – відомий дослідник історії України, публіцист, історіограф, активний політичний діяч, організатор історичної науки в діаспорі. А іще – фундатор Музею визвольної боротьби України у Празі, фонди якого, на жаль, сьогодні не є цілісними. Вони розкидані по різних архівах, музеях і бібліотеках України, Росії, Словаччини та Чехії. У свій час Музей став оплотом української діаспори у Європі і кожен свідомий українець повинен знати про нього та пам'ятати його засновника – Дмитра Антонича.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Постать Дмитра Антонича є маловивченою у сучасній історичній науці. Окремі аспекти його життя та діяльності були висвітлені у наукових розробках А. Атаманенко, І. Гирича, Л. Винара, О. Романової, Л. Сакади та А. Шаповала. В той же час наразі малодослідженою залишається діяльність

Дмитра Антоновича як засновника Музею визвольної боротьби України.

Мета статті полягає у з'ясуванні історії становлення та функціонування Музею визвольної боротьби України у Празі.

Виклад основного матеріалу. Після Першої світової війни Прага стає визначним центром української політичної еміграції. Сюди прибувають люди, які не змогли або не захотіли жити ні у більшовицькій Східній Україні, ні у окупованій поляками та румунами Західній Україні. Це були національно свідомі дипломати, політики, офіцери, громадські діячі, університетські викладачі, творча інтелігенція і вище духовенство. І усі вони почали гуртуватися навколо Музей визвольної боротьби України, був заснований у травні 1925 р. з ініціативи професора історії мистецтва Дмитра Антоновича, який і став його незмінним директором від заснування і до смерті [4, с. 18].

Головним завданням новозаснованого музею Дмитро Антонович вважав «зібрати предмети музеальної та архівальної вартости, які знаходяться тепер поза межами України та які не можна поки що перевезти до рідного краю. Усе те хоче Музей наш зібрати, щоб захистити від загибелі, зберегти і в слушний час перевезти на рідну землю» [2, с. 165].

Дмитро Антонович від самого початку був упевнений, що Україна стане незалежною і суверенною державою і з вдячністю прийме у себе вдома документи про свою національно-визвольну боротьбу, збережені на чужині. Цій ідеї була підпорядкована вся діяльність Музею, який, щоб зберегти свою незалежність, за 23 роки свого існування (1925-1948) не взяв від чужих установ ні копійки грошей на свою діяльність і не купив жодного предмета чи документа. Усі вони були подаровані українською громадськістю.

Після оголошення про відкриття Музею та на заклик Дмитра Антоновича дарувати українську старовину, до Музею надійшло 9207

предметів та документів на зберігання. При цьому найбільше матеріалів (342 одиниці) було подаровано Музею саме його директором та засновником, і вони включали приватні листування, науково-літературні статті та документи дипломатичного характеру [3, с. 118].

Основною проблемою Музею визвольної боротьби України за увесь час свого існування була нестача приміщень для утримування великої кількості музейних експонатів. Іще до заснування Музею значна кількість матеріалів зберігалася на квартирі Дмитра Антоновича, а після його заснування - у першому музейному приміщенні – в одній із кімнат Фальденштейнського палацу у Празі по вул. Лазенській, 11. Через чотири місяці музейна кімната була заповнена матеріалами від підлоги до стелі, після чого Дмитру Антоновичу довелося шукати нові приміщення, і Музей розширився на три кімнати у старовинному будинку на Малій Страні (по вул. Кармелітській, 12) [3, с. 119].

У музеї під керівництвом Дмитра Антоновича працювали іще троє людей - М. Коновалець, К. Купчанко та А. Вербинський. Усі працівники Музею на чолі з директором оплати не отримували за свою діяльність. Тоді до Міністерства закордонних справ було надіслано звернення, аби воно, окрім витрат за оренду приміщення, взяло на своє утримання і чотирьох працівників Музею. Відповідь міністерства була несподіваною: воно погодилося взяти на своє утримання усю діяльність Музею за умови, що його фонди стануть власністю міністерства. З такою умовою Дмитро Антонович не міг погодитися, оскільки Музей би втратив свою незалежність [4, с. 41].

Після відмови передати фонди Музею, Міністерством закордонних справ було скасовано договір про безплатну оренду приміщень. Для новозаснованого музею таке рішення Міністерства стало справжньою катастрофою, оскільки він не мав жодних коштів, якими могла б оплачуватися оренда музейних приміщень. Однак на час пошуків нових

приміщень Міністерство все ж погодилось безоплатно зберігати наявні фонди Музею.

Справжнім порятунком для Музею став візит до Праги у 1929 р. відомого американського підприємця та філантропа Каленика Григорія Лисюка. Дмитро Антонович показав йому наявні матеріали і розповів про складну ситуацію з Музеєм. Американський гість був вражений великою кількістю зібраних матеріалів, і, усвідомлюючи їх значення для історії України, зобов'язався до кінця життя фінансувати оренду за приміщення, яка на той час становила 300-350 дол. Щорічно [3, с. 120].

Уже наприкінці 1929 р. матеріали було перевезено зі складу Міністерства закордонних справ у три великі кімнати та гараж у кварталі Жижкова (у провулку Карла, 14). В одній із кімнат було влаштовано постійну експозицію, в інших – робоче приміщення, склад та депозит. І робота Музею відновилася небувалими темпами.

Дмитро Антонович надалі працював у Музеї безоплатно і без помічників. На життя заробляв, викладаючи в Українському вільному університеті, Українській студії пластичного мистецтва та Високому педагогічному інституті ім. Драгоманова. У 1931 році він бере помічника – свого учня Симона Наріжного, який у подальшому стає його заступником [3, с. 121].

Дмитра Антоновича та Симона Наріжного можна назвати взірцем ідеальної співпраці визначних вчених, душею відданих науці. Вони вирізнялися неймовірною працьовитістю, доповнювали один одного, і саме завдяки їм Музей у скрутних умовах досягав неймовірних успіхів [1, с. 312].

На початку 1930-х років Дмитро Антонович висловив думку про побудову для музею окремого будинку. Запланований будинок дістав назву Український дім. До багатьох організацій і українських газет різних країн були надіслані відповідні відозви та заклики підтримати празький

Музей визвольної боротьби України не лише матеріалами, але й грішми на побудову приміщення. За короткий час було зібрано понад 100000 крон, однак для побудови музейного будинку її було замало. І тоді було висунуто нову ідею - замість побудови спеціального будинку для Музею придбати готовий будинок. 16 березня 1938 р. було підписано договір із Марією Гавельцовою про купівлю її двоповерхового будинку на вул. Гориміровій, в кварталі Нусле. Будинок вміщав 21 кімнату, 8 підвалів та двір. Фонд були перевезені до будинку у квітні 1939 року, а урочисте відкриття нової експозиції відбулося 29 червня 1939 р. [4, с. 87]

За часів окупації Чехословаччини нацистською Німеччиною, нова влада одним із перших декретів ліквідувала Музей визвольної боротьби України, однак Дмитру Антоновичу та членам управи вдалось переконати нову владу в тому, що Музей є не політичною, а виключно науково-документаційною установою, і діяльність музею була відновлена. Під час війни Музей активно працював, його фонди зростали, поповнювалися старі і виникали нові колекції, регулярно функціонував читальний зал. Окрім постійних експозицій, музей влаштовував численні тематичні виставки [4, с. 89].

У 1943 р. гестапо арештує Дмитра Антоновича, а пізніше і його сина Марка. Обидва вони багато місяців провели у тюрмах Праги, Терезина і Берліна [5, с. 281]. Наприкінці 1944 р. здоров'я Д. Антоновича погіршилось настільки, що він змушений був припинити свою працю у музеї і лікуватися в санаторії. І важким ударом для нього (як і для всієї української громади за межами України) стало знищення Музею визвольної боротьби України у ході американського бомбардування 14 лютого 1945 р [3, с. 123].

Збереження фондів Музею після його зруйнування лягло на плечі Симона Наріжного, який залишився у Празі рятувати його матеріали. Дмитро Антонович помер 12 жовтня 1945 р.

Висновки. Музей визвольної боротьби України – це важка і титанічна праця Дмитра Антонича та його сподвижників. На щастя, фонди Музею збереглися і переважна більшість із них знаходиться в Україні, і служать і будуть служити самостійній, вільній, незалежній і суверенній Українській державі, за яку ціле життя боровся Д. Антонович.

Література

1. Атаманенко А. Українське історичне товариство: ідеї, постаті, діяльність. – Острог, 2010. – 672 с.
2. Макар Ю. Гідний продовжувач славного роду (життя і діяльність Марка Антоновича). – Praha, 2009 – S. 163-171.
3. Мушинка М. Дмитро Антонович і музей визвольної боротьби України у Празі / М. Мушинка // Народна творчість та етнографія. – 2007. – №. 6. – С. 116-124.
4. Мушинка М. Музей визвольної боротьби України в Празі та доля його фондів: історико-архівні нариси / Державний комітет архівів України, Асоціація українців Словаччини, Наукове товариство ім. Шевченка у Словаччині – К., 2005. – 160 с.
5. Наріжний С. Професор Д. В. Антонович // Muzeum osvobozenekého boje Ukrajiny. – Praha, 2006. - S. 277-282.